

Türk İstihbarat Birimlerinin 1880 Sonrası Gelişimi ve Derin Devlet Yapılanmaları

e-ISSN 2687-4563

<https://dergipark.org.tr/pub/aujfe>

Research Article

Received: 02.08.2022

Revised: 07.11.2022

Accepted: 10.11.2022

Aysuhan Gürel

aysuhangurel@gmail.com

orcid.org/0000-0002-1314-0585

To cite this document:

Gürel, A. (2022). Türk İstihbarat Birimlerinin 1880 Sonrası Gelişimi ve Derin Devlet Yapılanmaları. *Anadolu University Journal of Faculty of Economics*, 4(2), 62-77

Öz

Sınırları yakın olan devletlerin siyasi yaklaşımları ve toplum yapıları birbirlerinden etkilenmektedir. Bu devletlerin sınır güvenlikleri açısından benzer dış politikalar izledikleri görülmektedir. Devletler ülke içinde ve dışında güvenliklerini sağlayabilmek için istihbarat birimlerinin çalışmalarından her zaman faydalanmışlardır. İstihbarat birimlerinin geliştirilmesi, en az askeri ve ekonomik alanlardaki gelişmeler kadar önemlidir. Uluslararası alanlarda, ülkelerin istihbarat teşkilatlarının ortak hareket ettiği faaliyet alanları olmaktadır. İstihbarat faaliyetleri ülkelerin sosyo-kültürel yapılarından etkilenmektedir. İstihbaratın bilgi toplama faaliyetleri sırasında toplum üzerinde baskı unsuru oluşturduğu alanlar oluşabilmektedir. Hukukun üstünlüğü ilkesinin tüm devlet organları tarafından özümsemesi, derin devlet diye adlandırabileceğimiz devletin otoritesinin çeşitli toplumsal gruplar üzerinde ayrılıkçılık yaratacak şekilde kullanılmasını ortadan kaldırabilir. Bu çalışmanın amacı; istihbarat kavramını açıklamak, Türk istihbarat birimlerinin, Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinden günümüze kadar oluşan farklı teşkilat yapılarını anlatmak ve istihbarat faaliyetlerinin kanunlara aykırı uygulamaları sonucu ortaya çıkan derin devlet yapılanmalarının faaliyetlerinin görünür kılınmasını sağlayarak tartışılır hale getirilmesine katkı sağlamaktadır. Çalışmanın kapsamı ise İstihbarat kavramının tanımını yaparak, istihbarat faaliyetlerini açıklamak, Batının istihbarat birimlerinin Türk istihbarat birimleri ile ortak ve farklı özelliklerini tespit etmektir. Çalışmanın temel sorusu ise; İstihbarat uygulamalarının kanunlar çerçevesinde olmayan faaliyetlerinin önlenip önlenemeyeceğinin tespit edilmesidir.

Anahtar Kelimeler: İstihbarat, Derin Devlet, Strateji, Güven

The Development of Turkish Intelligence Units After 1880 and Deep State Structures

Abstract

Political approaches and social structures of states with close borders are affected by each other. It is seen that these states follow similar foreign policies in terms of border security. States have always benefited from the work of intelligence units to ensure their security inside and outside the country. The development of intelligence units is as important as the developments in the military and economic fields. In the international arena, there are areas of activity in which the intelligence agencies of the countries act jointly. Intelligence activities are affected by the socio-cultural structures of countries. There may be areas where intelligence creates a pressure factor on the society during information gathering activities. The assimilation of the rule of law principle by all state organs can eliminate the use of the state's authority, which we can refer to as the establishment of the deep state, in a way that creates separatism over various social groups. The aim of this study; To explain the concept of intelligence, to explain the different organizational structures of the Turkish intelligence units from the last periods of the Ottoman Empire to the present, and to make the activities of the deep state structures that emerged as a result of illegal practices of intelligence activities visible and debatable. The scope of the study is to define the concept of intelligence, to explain the intelligence activities, to identify the common and different features of the western intelligence units with the Turkish intelligence units. The main question of the study is; It is to determine whether the activities of intelligence applications that are not within the framework of the law can be prevented.

Keywords: Intelligence, Information Resource, Strategy, Trust

JEL Codes: F5, F52, F55

Etik Standartlara Uyum: Etik kurul izni gerekmemektedir.

Giriş

Haber alma ve istihbarat kelimeleri birbirlerinin yerine kullanılsa da iki kavram birbirinden farklı anlamlara gelmektedir. Bu iki kavram, özellikle devletlerin istihbarat faaliyetlerinde birbirlerinin yerine kullanılmamalıdır (Eroğlu, 2003: 13). Devletler arası istihbarat, müttefik, düşman veya tarafsız gibi görünen devletlerin politik stratejileri, gelişmişlikleri mevcut durumları hakkında bilgi toplanıp bu bilgilerin anlamlandırılmasıdır. Haber alma kavramı bu tanım itibariyle, istihbarat kelimesi ile aynı anlamda kullanıldığında, tanımı ve çağrıştırdığı anlam itibariyle yetersiz kalmaktadır. Ülke içinde yapılan istihbarat ise toplumda düşman ya da dost görünen grupların faaliyetlerinin önceden tahmin edilmesini ve tedbir alınmasını sağlayacak bilgilerin yorumlanabilmesi faaliyetidir (Ertekin, 2017: 16). İstihbarat bilgileri farklı kaynaklardan elde edilebilir. İstihbarat çarkı sayesinde toplanan bilgiler, kendi içinde gruplandırılır, bu gruplar bir kompozisyonmuşçasına bir mantık sırasında birbirleri ile bağlantılı olarak düzenlenir. Gruplandırılan ve sıralanan bilgiler, ilgili mercilere istihbarat çarkının düzenli işletilmesi sayesinde iletilebilir (Güney, 2008: 2).

Devlet ve kurumları için istihbarat bilgileri her zaman önemli olmuştur. İstihbarat bilgilerini devletler farklı kaynaklardan elde edebilir. Türk Devletleri tarihinde de istihbarat çalışmaları titizlikle yapılan devlet faaliyetlerinden olmuştur. Dünya devletleri gibi Türk Devletlerinde de istihbarat çalışanları her zaman var olmuş ve önem verilmiştir. (Eroğlu, 2003:12-14). Osmanlı İmparatorluğu'nun yükseliş döneminde, yabancı devletlerin toplum ve askeri yapısı, yönetim şekli ile ilgili istihbarat çalışmaları devlet için önemli bilgi kaynaklarının oluşturulmasını sağlamıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküş döneminde dahi, II. Abdulhamit'in kendisi tarafından oluşturulan Yıldız İstihbarat Teşkilatı, II. Meşrutiyet döneminde Enver Paşa tarafından kurulan Teşkilatı Mahsusa diye anılan önemli istihbarat teşkilatlarından olmuştur. Osmanlı Devleti'nin 1918'de Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra yenilmesi, barış anlaşmalarının yapıldığı dönemden Cumhuriyet'in ilanına kadar ki sürece Mütareke Dönemi denilmiştir. 1923-1926 yılları arası istihbarat faaliyetlerini Ordu Müfettişlikleri yerine getirmiştir. Ancak yaşanan politik gelişmeler, toplumsal hareketler askeri birimler tarafından takip edilememiştir. Askeri birimler istihbarat çalışmalarındaki bu eksikliği fark etmişlerdir. Bu gelişmelerden sonra Cumhuriyet döneminde 1926 yılında Milli Emniyet Hizmeti (MEH), ilk istihbarat teşkilatı olarak kurulmuştur. MEH'in yaptığı espionaj (casusluk) çalışmalarının önemi anlaşılmaya başlandıkça, 1930 yılında kriminal anlamda istihbarat yapacak yeni bir birime ihtiyaç duyulmuştur. Polis Teşkilatı içinde istihbarat çalışmalarına kriminal yönden destek vermek amacıyla 1937 yılında Önemli İşler Müdürlüğü kurulmuştur (Güney, 2008: 1).

Osmanlı İmparatorluğu döneminde yapılan istihbarat faaliyetleri, Osmanlı devletinin yaşadığı gelişmeler ile evrilmiş, yönetsimsel olarak yeni bir kurumsal kimlik kazanmıştır. Savaşların yoğun olduğu dönemlerde kanun ve yönetmelikler kapsamında istihbarat faaliyetleri yapılamamıştır ancak istihbarat birimlerinin faaliyetlerinin önemi her geçen gün artmıştır. İstihbarat birimleri Milli Mücadele döneminde devletin istediği yeterlilikte çalışamamış ise de her geçen gün ilerleme kaydeden birimler olmuşlardır. Dünyada, gelişmekte ve gelişmiş ülkelerde olduğu gibi Türk istihbarat birimlerinin gelişmesi de Türkiye'nin gelişimine katkı sağlamıştır (Çağlak, 2021: 68). İstihbarat faaliyetlerinin çeşitleri, Türk İstihbarat teşkilatlanmasının 1880 sonrası gelişimi ve derin devlet oluşumlarının yöntemlerini araştırmak amaçlı yapılan bu çalışmada, literatür taraması ve nitel veri kaynaklarından faydalanılmıştır.

Tüme varım tekniği kullanılmıştır. Derin devlet oluşumları alanında yeterli kaynak bulunamaması çalışmanın sınırlı imkanlar ile yapılmasına neden olmuştur. Bu kapsamda, çalışma üç bölümden oluşmuştur. Birinci bölümde; İstihbarat birimlerinin bilgi toplama yöntemleri, istihbarat çeşitleri ve stratejik, operasyonel, taktik istihbarat konularına değinilmiştir. İkinci bölümde; Türk İstihbarat Birimlerinin 1880 sonrası gelişimi, 2937 Sayılı Kanun kapsamındaki kuruluşlar, Milli İstihbarat Teşkilatı'nın (MİT'in) görevleri açıklanmıştır. Üçüncü bölümde; Türk İstihbarat Teşkilatı'nın batılı ülkelerin istihbarat teşkilatlarından farklı çalışma teknikleri ile benzer yönleri, Türk İstihbarat Teşkilatlanmasında derin devlet oluşumları, istihbarat faaliyetlerinin denetlenmesi vurgulanmıştır. Sonuç kısmında; İstihbarat faaliyetlerinin geliştirilmesinin ülkelerin kalkınmasına katkısı ve hukukun üstünlüğü ilkesinin istihbarat teşkilatlarında da uygulanmasının gerekliliği değerlendirilmiştir.

İstihbarat

İstihbarat Çeşitleri

Devletlerin, toplum ve sınır güvenliklerini sağlayabilmelerinde istihbarat birimlerinin görevi önemlidir. İstihbarat sadece, bireysel ve kurumsal bir faaliyet değildir. Bütünleşik bir çalışmadır. İstihbarat faaliyetleri konusunda uzmanlaşmış insanlar tarafından yerine getirilir. İstihbarat bilgilerini toplama ve değerlendirme aşamalarını yerine getiren personel ve faaliyetleri aşağıda ifade edilmektedir (Doğan, 2018: 13).

- Toplayıcılar: İstihbarat faaliyetinin gerçekleştirileceği alandan bilgi toplayan kısımdır. Bilgi toplama yöntemlerini ve kaynaklarını saklı tutarlar. Yerel görünmeye özen gösterirler. Bilgiyi teknik, insan kaynaklı farklı araştırma yolları ile elde edebilirler.
- Analistler: Toplayıcılardan gelen bilgileri kendi açık kaynakları ve verilerini de ekleyerek, zamanında kullanılmaları için hazır halde gruplarlar. Dönemin baskın siyasi görüşlerinden etkilenmeden gruplandırılmaları yaparlar. Böylece elde edilen veriler siyasallaştırılmamış olur.
- Operatörler: Enformasyon alanında filmlere, romanlara konu olan bilgi toplama personeli, casus diye adlandırabileceğimiz görevlilerdir. Kimliklerini ve görevlerini profesyonel olarak saklı tutmaları gerektiğini bilirler ve öyle davranırlar.
- Yöneticiler: Sahadaki personeli yöneten, istihbarat faaliyetlerinin yapılmasını sağlayan ve yönlendiren, çalışmalar için gereken bütçe planlamasını yapıp, bütçenin yönetilmesini de sağlayan istihbarat personelidir.
- Karar Mercileri: Genelde siyasetçiler kast edilir. Karar verme pozisyonundaki politika yapıcı, geliştirici personeldir. Politik süreçlerin değişkenliği göz önünde bulundurulduğunda diğer personel ile ontolojik farkları bulunmaktadır (Doğan, 2018: 14; Özer, 2018: 44).

İstihbarat faaliyetleri, uzman personel tarafından gerçekleştirilen, çok yönlü ve çok katmanlı süreçlerin toplamıdır. Ulusların geçirdiği gelişmelerin sonucu faaliyetler sistemleşmiş, kurumsallaşmış ve uluslararası alanlarda da organize olarak yapılan çalışmalar olmuştur. İstihbarat birimleri; çalışmalarında başvurduğu bilimsel sosyolojik verileri, bilimsel, teknoloji ve toplumsal hareketler alanında, elde ettiği bilgiler üzerinden değerlendirmeler yaparak sağlamaktadır. İstihbarat bilimi sosyolojik olarak bu üç alanda çok geniş çalışmalar yapabilmektedir. İstihbarata dair veri toplama faaliyeti

“istihbarat döngüsü” diye adlandırabileceğimiz birbirini takip eden süreçlerden oluşmaktadır (Kavsıracı, 2020: 706-713). Bu tanım kavramsal bir ifadedir. Devlete ait kuruluşlar, askeri birimler ve sivil birimler bu kavram kapsamında istihbarat verilerini toplarlar ve değerlendirirler. Devletler kendi istihbarat doktrinleri çerçevesinde istihbarat döngüsünün koordineli olmasına dikkat eder. Aksi takdirde iletilen istihbarat bilgilerinde eksiklikler oluşabilmektedir. Bilgi toplama, toplanan bilgilerin gruplanıp değerlendirilmesi ve karar vericilere iletilmesinde zaman ve enerji kaybı yaşanabilir. Ulusal güvenliği tehdit eden konular tespit edildiğinde, istihbarat birimleri bu tehditlerin ortadan kaldırılması için toplamış oldukları bilgiler ışığında tavsiyelerde bulunurlar (İlter, 2002).

Dünyada her alanda hızlı bir gelişim süreci yaşanmaktadır. İstihbarat birimleri çalışmalarında bu hızlı dönüşümü takip edebilmeli ve gerekli birimler ile koordine sağlayabilmelidir. İstihbarat birimlerinin iletişim yeteneği çok önemlidir. İstihbarat yetkilileri, farklı birimler arasında koordinasyon kurulmasına yardımcı olurlar. Bu stratejik bir zeka gerektirir. İstihbarat faaliyetinin ne amaçla yapıldığının tespiti net bir şekilde anlaşılmalıdır. İstihbarat ihtiyacı tespit edildikten sonra, bilgi istihbarat kaynakları aracılığı ile toplanır. Toplanan bilgi, istihbarat faaliyetinin amacı doğrultusunda diğer bilgilerden ayıklanıp gruplandırılır ve karar vericilere iletilir. İstihbarat faaliyetinin planlanmasından, yönetim kademesine iletilmesine kadar döngüsel bir süreç olduğu gözlemlenmektedir. Bu döngüsel faaliyetler sadece devletin güvenlik birimlerinde tekrarlanmamaktadır. İstihbarat faaliyetleri aynı döngü çerçevesinde, özel şirketler, devlet kurumları ve özel güvenlik şirketlerinde de tekrarlanmaktadır (Akman, 2019: 32-33). Gelişmiş ülkelerde çeşitli faaliyetler için veri tabanları oluşturulmaktadır. İstihbarat faaliyetlerinde de bu amaca yönelik bilgi işlem merkezleri ve veri tabanları oluşturulduğu görülmektedir (Ünver, 2018).

ABD kökenli açık kaynak istihbarat faaliyetleri, insan istihbaratının öneminin gözden kaçırılmasına neden olmuştur. Bu durum özellikle liderlerin karakter tahlillerinin yapılmasında ve terör faaliyetlerinin başlamadan tespit edilebilmesinde zayıf kalmıştır. Suç örgütlerinin oluşumlarında insan faktörünün etkisi yeterince anlaşılammıştır. İnsan istihbaratının ihtiyaç olduğunu savunan araştırmacılar her bilginin internet ortamından elde edilemeyeceğini belirtmişlerdir. Teknolojik gelişmelerin bilginin sağlanmasındaki yararları gittikçe artmaktadır. Ancak teknik bilginin analiz edilmesi gerekmektedir. Teknoloji kaynaklı bilginin istihbarat faaliyetleri haricinde kullanımı da artmaktadır. Ancak bu bilgi türünün vakaların psikolojik ve sosyolojik durumları ile ilgili eksiklikleri bulunmaktadır. İstihbarat ihtiyaçları için toplanan bilgiler ve bilgilerin analizindeki psikolojik ve sosyolojik etki ancak insan istihbaratı kaynakları ile tespit edilebilmektedir. Sadece Açık İstihbarat Kaynakları'nı (AİK'ler) kullanmak ve elde edilen verileri yeterli görmek istihbarat faaliyetlerinin tek bir yöntem üzerinden değerlendirilmesine neden olmaktadır (Akman, 2019: 36).

AİK'ler; televizyon, radyo, kitap, dergi ve sanal ortam, internet yayınları olarak tanımlanmaktadır. Kapalı istihbarat kaynakları ise; ilgili kişilerin haricinde erişimin yasak olduğu alanlardır. Bu tanımdan anlaşılması gereken teknolojik alanlarda gizli tutulan bilgiler olduğu gibi arşiv kayıtları, gizli ve çok gizli dereceli evraklar da kapalı istihbarat çalışmalarına kaynak olabilmektedir (Ertekin, 2017:17-18). Bununla birlikte, teknolojik gelişmeler açık istihbarat faaliyetlerine veri sağlamaktadır. Sosyal ağ platformlarında, günlük olaylar paylaşıldığı gibi, bilgi aktarımı, düşünce ve örgüt propagandaları yapılabilmektedir. Geleneksel konseptlerine (kitap, dergi, rapor) yeni boyutlar kazandırılarak sosyal medya platformları AİK'ler için oldukça elverişli ortamlar

haline getirilmektedir (Tiryaki & Özdal, 2020: 288-289). Makro ve mikro düzeyde ortaya çıkan yenilikler; yayın süresinin kısalması ve kolaylaşması, bilgiyi elde etme, toplama, işleme ve kullanım süreçlerinin yeni yorumlamalarla ilerlemesini sağlamıştır. Bu yenilikler AİK çalışmalarında, doğru ve faydalı sonuçlar elde edilmesini sağlamıştır (Ertekin, 2017:14-15). Ancak AİK'lere başvurulurken demokrasinin unsurlarının, özel hayatın gizliliği ilkesinin ihlal edilip edilmediği hukuksal tartışmalara neden olmaktadır. Çünkü günümüzde İnternet ortamında paylaşılan bilgiler istihbarat kaynakları için veri tabanı oluşturabilmektedir (Durmuş, 2006: 12-13).

İstihbarat faaliyetleri tüm kaynakların aktif kullanıldığı bir şekilde gerçekleştirilebilir. "Tüm Kaynak İstihbaratı" (TKİ) birçok bilgi kaynağının değerlendirildiği çalışmalardır. TKİ ayrı bir disiplin olarak da değerlendirilebilmektedir. TKİ'nin dayandığı istihbarat bilgisi ve alınan kaynaklar şu şekilde gruplandırılabilir (Akman, 2019: 34-35):

- İnsan İstihbaratı: Bilgi edinilecek konu hakkında, çalışılan sahadaki insanlardan elde edilen istihbarat faaliyetidir.
- Sinyal istihbaratı: Yabancı ve yerli verileri sinyalizasyon takibi sayesinde anlamlandırıp tespit etme çalışmalarıdır.
- Coğrafi İstihbarat: İstihbarat faaliyeti yapılacak alanın gözlemlenip değerlendirilmesinin yapılmasıdır.
- Teknik İstihbarat: Teknik kaynakların değerlendirilmesi, gözlemlenmesi verilerin değerlendirilmesi çalışmasıdır.
- Elektronik İstihbarat: Elektronik araçların ve kaynakların kullanılması ile yapılan istihbarat çalışmasıdır.

Dolayısıyla TKİ, istihbarat çalışmalarında gerekli tüm alanlarda yapılan istihbarat faaliyetlerinden elde edilen bilgilerin toplanıp, değerlendirildiği çok bileşenli bir bütündür (Akman, 2019: 36).

Stratejik, Operasyonel ve Taktik İstihbarat

Stratejik, operasyonel ve taktik istihbarat çalışmaları kendi faaliyet alanları içinde değerlendirilmektedir. Stratejik istihbarat faaliyetleri ile diğer istihbarat çeşitleri arasında benzer ve farklı yönler bulunmaktadır (Koca, 2019: 2190). Taktik istihbarat kısa zamanda çözüme gidilmesi gereken problem sahalarında kullanılmaktadır. Operasyonel istihbarat, taktik istihbarata göre biraz daha zaman alabilecek çalışmalarda yapılan faaliyetlerdir. Stratejik istihbarat, uzun vadeli planlamaların yapıldığı istihbarat faaliyetleridir. Operasyonel istihbarat faaliyetleri tehlikeli girişimleri caydırıcı niteliktedir. Taktik istihbarat düşmanın kısa sürede etkisiz hale getirilmesini sağlamaktadır. Stratejik istihbarat ise problemlerin çıkmadan önlenmesi amaçlı çalışmalardır. İstihbarat faaliyetlerini birbirlerinden ayıran en önemli faktör zamana bağlı alınan sonuçlardır. Zamansal beklentiler istihbarat faaliyetinin hangisinin kullanılabileceğine karar verilmesini sağlamaktadır (Söylemez, 2019: 55-57; Özdağ, 2011: 156).

Güvenlik güçleri sahada veya masa başında kısa sürede sonuç almaları gereken olaylarda taktik istihbarat çalışmaları yapmaktadır. İstihbarat faaliyetlerinin gerçekleştirileceği alanlar çoklu hedefler içeriyor ise veya günlük rutin faaliyetlerde koordine gerektiren çalışmalarda operasyonel istihbarat faaliyetleri planlanıp gerçekleştirilir. Stratejik istihbarat daha kapsamlı, olay örgülerinin incelenmesi gerektiğinde, düşman faaliyetlerinin yapısı, amacı ve oluşumu hakkında karar verip bir

politika oluşturulmasını sağlayan istihbarat türüdür (Koca, 2019: 2191). Taktik istihbaratın yapıldığı çalışma stratejik istihbaratın alanına göre daha belirgin bir faaliyettir. Stratejik istihbarat ise karşılaşılan problemlerden sonra yapılan çalışmalardan derlenen verilerin toplandığı yenilikler içeren bir faaliyetler bütünüdür. Stratejik istihbarat birimlerinde üst düzey yöneticiler görev yapmaktadır (Gül, 2014: 85-86).

Türk İstihbarat Teşkilatlanması

Türk İstihbarat Teşkilatlanmasının 1880'den Sonra Yapılanması

İstihbarat faaliyetlerinin tarihi, dünyada çok eski zamanlara dayanmaktadır. Sun Tzu (2017) öğretilerinde, “düşmanı tanırsan ona saldırabilirsin, kendini iyi tanıyorsan kendini koruyabilirsin” diyerek düşmana ait bilgilerin doğru değerlendirilmesinin önemine 2000 yıl önce değinmiştir. Bu sözler günümüzde de istihbarat biliminin temelini oluşturmuştur. Bununla birlikte, ilk istihbarat faaliyetlerinin amacı genel olarak askeri hususlar ile ilgili olmuştur. Bilinen ilk istihbarat teşkilatı İngilizlere aittir ve 650 sene öncesine dayanan bir teşkilatlanma yapısı vardır (Aydın, 2020; Acar, 2019: 106). Türk istihbarat faaliyetlerinin de başlangıç noktasında yabancılar ile yapılan evlilikler etkili olmuştur. Çinli ve Hunlu gelinler ile yapılan evliliklerin devlet yönetimine etkileri istihbarat faaliyetlerinin başlamasına neden olmuştur. Devletler tarihinde birçok devletin ortaya çıkışı, politik ve siyasi gelişmelerin artması istihbarat faaliyetlerinin de geliştirilmesini gerektirmiştir. İstihbarat teşkilat yapıları oluşturulmuş ve geliştirilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti MİT 1965 yılında kurulmuştur (Eroğlu, 2003: 14).

Osmanlıdan günümüze istihbarat yapılanmaları sırası ile; Tanzimat (1839-1856) ve Islahat (1856-1876) dönemlerinde oluşturulmaya çalışılmıştır. MİT'in gelişimlerine ve oluşumlarına bakıldığında 1880 yılında ilk istihbarat teşkilatının yapılandırıldığı görülmektedir (İlter, 2002). Osmanlı'nın çöküş döneminde II. Abdülhamit tahta geçtiğinde ülkede iç karışıklıklar yaşanmakta ve dış politikada önemli gelişmeler meydana gelmekteydi. Osmanlı İmparatorluğu'nun güçsüz kaldığını gören batılı ülkeler, imparatorluğu yıkmaya yönelik gizli planlar yapmakta, Osmanlı topraklarında casusluk faaliyetlerini arttırmaktaydı. Bu nedenler ile II. Abdülhamit kendi özel girişimleri ile 1880 yılında Yıldız İstihbarat Teşkilatı'nın kurulmasını sağlamıştır (Gör, 2018: 3). Ancak I. Meşrutiyet sonrası toplumda meydana gelen karışıklıklar, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Makedonya'da başlattığı hareket ve II. Meşrutiyet'in ilanı ile Yıldız Teşkilatı'na ait tüm dosyalar imha edilmiş ve teşkilat kapatılmıştır (İlter, 2002). Ardından 20. yüzyıla kadar Osmanlı Devleti'nde herhangi bir istihbarat yapılanması görülmemiştir. Ancak Balkan savaşları öncesi, balkan bölgesinde Türklere yönelik başlatılan katliamlar, balkanların Osmanlı'dan ayrılmasına yönelik Batılı devletlerin başlattığı çalışmalar, Bulgarlar ve Yunanlıların çıkardığı ayaklanmalar, bölgede istihbarat faaliyetlerinin gerekliliğini ortaya çıkarmıştır (Tekin, 2017: 67). Bu süreçte, Başkomutan Yardımcısı olan ve Birinci Dünya Savaşı sonrası Harbiye Nazırlığı görevini yürüten Enver Paşa'ya yeni bir istihbarat teşkilat yapısı oluşturması için görev verilmiştir. Bu dönemde, Enver Paşa önderliğinden Teşkilat'ı Mahsusa kurulmuştur. Teşkilat'ı Mahsusa, Osmanlı Devleti'nin siyasi birlik sağlamasını engelleyecek oluşumların, Orta Doğu dahil yabancı devletlerin kışkırtmaları ile çıkabilecek ayrılıkçı hareketlerin önlenmesi amacıyla kurulan bir istihbarat teşkilatıdır. Mustafa Kemal'in, Teşkilat'ı Mahsusa'nın içinde görev aldığı zamanlarda olmuştur. Vatan ve Hürriyet Cemiyeti, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin idari olarak alt kadrolarına katılmıştır. Vatan ve Hürriyet Cemiyetine üye olan Mustafa Kemal, Bosna, Trablugarp bölgelerinde

Teşkilat'ı Mahsusa görevlileri ile birlikte görev yapmıştır. Askeri istihbarat alanında çalışmaları olmuştur (Kayabaşı, 2019: 104). Mustafa Kemal Trablus'ta görev yaparken Mustafa Şerif sahte ismini kullanmış (Şıvgın, 1987; Akçiçek, 2022), 30 Aralık 1911 tarihinde Derne savunmasında komutan olarak görev almıştır. Osmanlı Devleti'nin çöküş süreci devam ederken 1914 yılında Birinci Dünya Savaşı'ı başlatmıştır. Savaşı kaybeden Osmanlı Devleti ağır anlaşma hükümlerine imzalamak zorunda kalmıştır (Türkmen, 2001).

30 Ekim 1918'de Osmanlı Devleti'nin ittifak devletlerince paylaşılmasını amaçlayan Mondros Mütarekesi imzalanmıştır. Birinci Dünya Savaşı'nın kaybedilmesi nedeniyle istihbarat faaliyetlerinden dolayı Teşkilatı Mahsusa'nın suçlanabileceğini düşünen Hüsamettin Ertürk, istihbarat teşkilatının ismini 5 Aralık 1918'de "Umum Âlem-i İslam İhtilal Teşkilatı" olarak değiştirmiştir. Bu tarihten sonra, Osmanlı Devleti içinde herhangi bir istihbarat teşkilatının faaliyetine ilişkin bilgiye rastlanmamıştır. Ancak İngiliz Haber Alma Teşkilatı'nın faaliyetlerinin Osmanlı topraklarında devam ettiği bilinmektedir (Gör, 2018: 3-6). İngiliz ajan Hoyland'ın 28 Şubat 1919 tarihli raporunda Mustafa Kemal'in ismi "azledilip sürülecekler" listesinde geçmektedir. Ancak Mustafa Kemal Paşa, askeri istihbarat faaliyetlerinden dolayı herhangi bir ceza almamış ve tutuklanmamıştır (Doğan, 2019: 33). Bununla birlikte, Mustafa Kemal Paşa 19 Mayıs 1919 tarihinde Samsun'da Havza genelgesi ile Milli mücadele hareketini başlatmıştır. Düşmanın Misak-ı Milli sınırları dışına çıkartılması amaçlı başlatılan Kurtuluş Savaşı yıllarından, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuna kadar geçen süre de Milli Mücadele'yi destekleyen, istihbarat amaçlı, bir çok gizli grup kapatılmıştır. Karakol Cemiyeti de bu kuruluşlardandır. İstihbarat faaliyetleri, amacıyla kurulan cemiyet halk üzerinde baskı yaptığı ve korkuya neden olduğu için kapatılmıştır. Mustafa Kemal (2018: 357), Cemiyetin faaliyetlerinin halkı rahatsız etmesinden dolayı, cemiyeti desteklemediğini 1927 tarihinde Nutuk'ta açıkça belirtmiştir. Bunun üzerine Cemiyet yetkilileri kurtuluş mücadelesini desteklediğini belirtmişlerdir. Cemiyetin faaliyetlerinden dolayı Mustafa Kemal, Kara Vasıf Bey'i uyarmıştır. Temsil Heyeti tarafından 1920 tarihinde Karakol Cemiyeti'nin faaliyetlerine son verilmiştir (Müezzinoğlu, 2016: 2919). Bir sonraki oluşturulan istihbarat teşkilatı, Zabitan Grubu, Karakol Cemiyeti'nin devamı niteliğinde 07 Ekim 1920 tarihinde Kurmay Yarbay Mustafa Muğlalı tarafından kurulmuştur. Zabitan Grubu, Kurtuluş Savaşı'nda görevli komutanlara gerekli olacak istihbarat bilgileri temin etmenin yanında, cepheye gerekli cephane, teçhizat, personel temini ve sevki için çalışmalar yapmıştır. Ancak Hintli bir ajanın Zabitan Grubu'nun da kullandığı, Karakol Cemiyeti'nin mührü ile mühürlenmiş bir belge taşıdığı tespit edilmesi, Atatürk'e suikast (11 Aralık 1920) girişiminin, Kafkas Fırkası Komutanı Yarbay Kemal Bey tarafından tertip edildiğinin anlaşılması ve Zabitan Grubu üyelerinin ifşa olması gibi nedenlerden, Kurtuluş Savaşı yıllarında istihbarat amaçlı kurulan bu cemiyette kapatılmıştır (İlter, 2002). Zabitan Grubu'nun kapatılmasından sonra, Mustafa Muğlalı tarafından Yavuz Grubu kurulmuştur. Yavuz Grubu denmesinin sebebi, grubun mühründe Yavuz Sultan Selim Han'ın resminin bulunmasıdır. Yavuz Grubu'nun varlığı, MİT özel arşivinde Mareşal Fevzi Çakmak ile yapılan görüşmeyi gösteren 12 Mart 1921 tarihli belgeden anlaşılmaktadır (Aydın, 1990).

TBMM'nin açılması ile birlikte Genelkurmay Başkanlığına bağlı Hamza Grubu pek çok kez isim değiştirerek aynı amaç doğrultusunda devam etmiştir. Kurtuluş mücadelesi yıllarında; Mücahit, Muharip, Felah ve en son askeri bilgilere ulaşmak için ordu içinde farklı birimlere nüfuz eden yabancı ajanları tespit etmek için Garp Cephesi Komutanlığı'na bağlı, Askeri Polis (Ayn-Pe) Teşkilatı kurulmuştur. Müsellah Müdafaa-

i Millîye Grubu akabinde, Tetkik Heyeti Amirliklerinin oluşturulduğu, MİT Müzesi internet sitesinde yer almaktadır (MİT, 2022). Devam eden süreçte, Atatürk'e suikast girişimine kalkışılması ve suçluların tespitinden sonra düzenli ve devamlı istihbarat faaliyetleri için teşkilat kurma çalışmalarına başlanmıştır. Görev Mustafa Kemal Atatürk tarafından Fevzi Çakmak Paşa'ya verilmiştir. 21 Aralık 1926 yılında kararname ile Millî Emniyet Hizmeti (MEH) kurulmuştur. MEH'in genel merkezinin Ankara da olması ve İstanbul, İzmir, Adana, Diyarbakır, Kars'da şubeler açılması öngörülmüştür. MEH'in başına Kurmay Yarbay Şükrü Ali Bey getirilmiştir. MEH şu anki MİT'in temellerini oluşturan birimdir. İstihbarat faaliyetlerinin tek elden sevk ve idare edilmesi için 22 Temmuz 1965 tarihinde, 644 sayılı Kanun ile MEH'in adı MİT olarak değiştirilmiştir (Özdemir, 2013: 15-17).

MİT ve 2937 Sayılı Kanun Kapsamındaki Kuruluşlar

1965 tarihinde, 644 Sayılı Kanun ile kurulan MİT 18 yıl faaliyetlerini yürütmüş ancak değişen dünya şartlarında, kanun hükümlerinde düzenleme yapılmıştır. 1983 yılında, 2937 sayılı "Devlet İstihbarat Hizmetleri ve İstihbarat Teşkilatı Kanunu" çıkarılmıştır. MİT'in görevleri bu kanun çerçevesinde yerine getirilmektedir. İstihbarat faaliyetlerini düzenleyen kanun Türkiye'de takdir ve MİT'in faaliyet esaslarının usulleri, kuruluş unsurlarını içermektedir. Bakanlıklar, Genel Kurmay Başkanlığı ve bağlı olan Komutanlıklar, Millî Savunma Bakanlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü gibi kuruluşların istihbarat faaliyetlerine katkıları, sorumlulukları 2937 sayılı Kanunda ayrıntılı bir şekilde belirtilmiştir. MİT 2017 tarihinde yapılan değişiklik ile Cumhurbaşkanlığına bağlanmıştır (MİT, 2022). Bununla birlikte, kurumların içindeki istihbarat birimlerinin, genel görev hatları kanun ile belirlenmiştir. İstihbarat birimlerinin adları, sayıları, iç örgütlenme yapıları Cumhurbaşkanlığına bağlı gizli yönetmeliklerle belirlenmektedir. İstihbarat birimlerinin görevlerinin yönetmelikler ile belirlenmesi görevlerin hızlı bir şekilde yerine getirilmesini ve gizliliğin sağlanmasını sağlamaktadır (Söylemez, 2019: 46).

MİT'in Görevleri

MİT'in görevleri arasında; kurumların istihbarat birimlerinden elde edilen bilgiler ile ulusal güvenlik politikalarının oluşturulmasına veri sağlamak, elde edilen bilgileri; Cumhurbaşkanı, Genelkurmay Başkanı, Millî Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği ve görevi kapsamında iletmesi gereken birimlere iletmek, istihbarat ve istihbarata karşı koyma çalışmalarında kamu kurumlarının sorularına cevap vermek, Genelkurmay Başkanlığı'nın koordinesinde, Silahlı Kuvvetler için hazırlanacak protokollerde gerekli istihbarat faaliyetlerini, hazırlıklarını yapmak, devletin ulusal ve uluslararası alanlarda güvenliğinin sağlanması için kurumların bilgi işlem merkezleri ve arşivlerinden gerekli dokümanları almak, belgelerden elde ettiği bilgiler ile kurumlar arasında koordine sağlayarak ortak istihbarat çalışmalarının yapılmasını, bilgi işlem merkezinde veri tabanları oluşturulmasını sağlamaktır (Devlet İstihbarat Hizmetleri ve Millî İstihbarat Kanunu, 1983: madde 4). Bunlara ek olarak, 2937 sayılı Kanun ile istihbarat teşkilatlarında görevli personelin güvenliğinin sağlanması ile ilgili görevlerini yerine getirmek, devletin menfaatine olacak alanlarda ve güvenliğinin sağlanması için diğer ülke istihbarat birimleri ile kanunlar çerçevesinde iş birliği yapıp ortak çalışmalar yapmaktır (Seçkin, 2010: 16). Ayrıca MİT'in, ambleminde ve MİT mensuplarının rozetlerinde bulunan simgelerin anlamları Şekil 1'de belirtilmiştir.

Şekil 1. MİT'in Amblemi¹

Kaynak: Milliyet, 2003

Türk İstihbarat Teşkilatının Kuruluşları

Türkiye'de MİT faaliyetleri belirli teşkilatlar başkanlığınca, devlet eli ile organize edilmekte ve yaptırılmaktadır. Bu faaliyetler diğer ülke devletleri ile yapılan benzer çalışmaları içermektedir. Başkanlıkların görevleri, aşağıda sunulmuştur (MİT, 2022).

- Güvenlik Tahkikat Başkanlığı: Ülkenin milli güvenliğine giren konularda kamu kurum ve kuruluşlarınca talep edilen tahkikat ve arşiv araştırmalarını yapmaktadır.
- İstihbarata Karşı Koyma Başkanlığı: Yabancı ülkelerin, kuruluşların, ülkenin aleyhinde olan casusluk faaliyetlerine karşı gerekli kuruluşlar ile işbirliği içinde olan istihbarata karşı koyma faaliyetlerinin oluşturulduğu kuruluştur.
- Dış Operasyonlar Başkanlığı: Türkiye'nin milli güvenlik stratejilerini siyasi konjonktürle paralel gitmesini sağlayan, yurt içi ve yurtdışı birimleri ile ortak çalışmalar yapan kuruluştur.
- Güvenlik İstihbarat Başkanlığı: Türkiye'nin milli gücüne karşı terör ve terörizm faaliyetlerine karşı istihbarat faaliyetlerinde bulunan kuruluştur.
- Elektronik ve Teknik İstihbarat Başkanlığı: 2937 Sayılı Kanun Kapsamında, teknik usul araç ve sistemleri kullanan, verilen görevleri ile ilgili her türlü veri toplayan, depolayan verileri gerekli birimlere ileten kuruluştur.
- Sinyal İstihbarat Başkanlığı: Muharebe ve Muharebe dışı sinyalleri erken yakalayarak gerekli ikazları yapabilen, sinyal istihbaratı üretebilen kuruluştur.

MİT iç ve dış istihbarattan sorumludur. İç güvenlik ile ilgili Emniyet Genel Müdürlüğü (EGM) ve Jandarma Genel Komutanlığı istihbarat faaliyetlerinde bulunur. Kuvvet Komutanlıkları askeri istihbarat ve sinyal istihbaratı çalışmaları yapmaktadır. Devletin ve toplumun güvenliğinin sağlanmasına yönelik kanunlar incelendiğinde, ulusal güvenliği sağlamakla görevli kuruluşların, istihbarat ve istihbarata karşı koyma birimleri

¹ MİT'in amblemi içerisinde yer alan "Defne dalları: Atatürk'ün "Yurtta sulh, cihanda sulh" temel politikasını temsil ediyor. Dünya üzerinde Türkiye: Türkiye Cumhuriyeti'nin bir dünya devleti olduğunu ve MİT'in küresel ilgi alanını simgeliyor. Yıldızlara uzanan güneş ışınları: Devlet forsunda da bulunan güneş Türkiye Cumhuriyeti'ni, güneş ışınlarının yıldızlara uzanışı Türkiye Cumhuriyeti'nin geçmişten gelen birikimini ve tarihiyle kurduğu bağı simgeliyor. Ay yıldız: Bağımsızlık ve milli birliğin simgesi. Atatürk: Servisin, Atatürk ilkelerine ve inkılaplarına bağlılığını temsil ediyor. Yıldızlar: Tarih boyunca kurulan 16 bağımsız Türk devletini sembolize ediyor" (MİT, 2022).

bulunmaktadır. Bu husus Türkiye Büyük Millet Meclisi tutanaklarında belirtilmiştir (TBMM, 2009: 318; Yılmaz, 2006: 371).

Derin Devlet Yapılanmaları

Türk İstihbarat Teşkilatının Batıdaki Örnekleri ile Benzer ve Farklı Yapılanmaları

İstihbarat teşkilatları arasındaki benzer çalışmalar ele alındığında aşağıdaki bilgilerden faydalanılabilir:

- Değişen dünya şartlarında, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra soğuk savaş döneminde devletlerin istihbarat teşkilatları oluşturulmuştur (Sel, 1985:181).
- Devletler Askeri istihbarat birimlerini desteklediği gibi kamu kurumlarında da istihbarat birimlerinin oluşmasını sağlamışlardır. Devlet tarafından kurulan istihbarat birimleri hariç özel kuruluşlarda, istihbarat yapılanmaları farklı amaçlar doğrultusunda oluşturulmuştur. Ekonomi, ticaret ve güvenlik amacıyla gerçekleştirilen benzer istihbarat faaliyetleri gerçekleştirilmektedir (Ataç, 2019: 4).
- İstihbarat teşkilatları komünizm faaliyetlerinin ve fikirlerinin yayılmasını önlemek amaçlı kurulmuştur (Gül, 2015: 247).
- NATO üyesi olan ülkelerin İstihbarat teşkilatları bulunmakta ve NATO tarafından desteklenmektedir (Galeotti, 2019).
- İstihbarat teşkilatı olan ülkelerde, istihbarat faaliyetlerinde ve devletin uygulamalarında hukuka aykırı uygulamalar bulunmaktadır (Yılmaz & Alagöz, 2017: 75).
- İstihbarat teşkilatlarını ABD ve CIA desteklemektedir. Soğuk savaş sonrası komünizmin yayılmasını önlemek amacı ile ABD, NATO üyesi ülkelerin istihbarat birimlerinin bu yönde çalışmalar yapmasını, istihbarat teşkilatlarını maddi yönden ve ekipman yönünden destekleyeceğini belirtmiştir (Acar, 2019: 114; Gültekin, 2018).
- İstihbarat teşkilatları arasındaki farklılıklar ele alındığında ise aşağıdaki bilgilerden faydalanılabilir:
- Türk İstihbarat Birimleri, ülkelerin bağımsızlığına, menfaatleri karşı oluşabilecek tehlikelerin ülke içinden kaynaklandığını kabul ederek araştırmalarını, ülke içinde yoğunlaştırmaktadır. Diğer ülkelerin istihbarat teşkilatları bu tür vb. tehlikelerin kaynağını ülke dışı unsurlar ile bağdaştırmaktadır (Acar, 2019: 114).
- Türk İstihbarat Birimlerinde alınan kararlarda şahsi fikirlerin, hükümlerin etkisi gözlemlenmektedir. Faaliyetlerin, tek elden kurumsal merkezli idare edilmeleri bu sonuçlara neden olmaktadır. Batılı ülkelerin istihbarat faaliyetlerinde, çalışmalar konu merkezli kurumlara dağıtılmış ulusal değerlerin etkili olduğu gözlemlenmektedir. Türk istihbarat faaliyetlerinde şahsi kararlar verilebilmesi, istihbarat faaliyetlerinin denetimini zorlaştırmaktadır (Hubar, 2022; Acar, 2015: 40-45).
- Türk İstihbarat Birimlerinde görevli personel, görevinde ayrılabilen ve diğer kurumlarda farklı görevlere getirilebilmektedir. Diğer ülkelerde istihbarat personeli ölene kadar istihbarat birimlerinde çalıştırılmaktadır.
- MOSSAD gibi istihbarat birimlerinde istihbarat personeli olarak çalışacak kişiler, çocukluğundan itibaren bu alanda yetiştirilmektedir. Türk istihbarat birimlerinde ise personel seçiminde böyle bir durum söz konusu değildir.

- Türk İstihbarat Birimi çalışanları ulusal sınırlar içinde aktif faaliyet gösterebilmekte iken, uluslararası düzeyde çalışmalar yapmakta zorlanmaktadır. Batılı ülkelerin istihbarat birimlerinin personeli uluslararası alanlarda daha rahat çalışmaktadır (Göç, 2013: 105-107; Hubar, 2022).

Türk İstihbarat Teşkilatlarında Derin Devlet Oluşumları

Türk siyasi tarihinde “Hikmet-i hükümet” kavramı ile devletin faaliyetlerinde, hukuki olmayan yöntemlerin kullanıldığı ve tarihinin, eski yıllara dayandığı bilinmektedir (Özdağ, 1991). Dünya devletlerinin tarihinde de bu tür uygulamalar bulunmaktadır. Devlet eliyle yapılan bu hukuki dayanağı olmayan faaliyetler, halkın üzerinde hukuksuzluğun sebep olduğu bir baskıya sebep olduğu için halkın, haklılığını savunabileceği mecralarında işlem yapmasına engel oluşturabilmektedir (Berksoy, 2013). Kanunlara aykırı işlem yapan ancak yetkisini devletten alan bu birimler gücün ve otoritenin zorlayıcı yönünü halka ve devletin diğer kurumlarına hissettirmekte ve bu şekilde yaptırımlar uygulayabilmektedir. Toplum üzerinde hegemonya kurmaya çalışan bu kuruluşlar ve şahıslar devlet koruması altındadır (Yılmaz & Alagöz, 2017: 285). Devletin iç ve dış politika uygulamalarına destekçidirler. Bu destekten de ayrıca güç alırlar. Bu kuruluşlar, devletten aldıkları yetkiler ve toplumda sağladıkları destek ile güçlenerek devlet üzerinde de otorite kurmaya çalışırlar (Göç, 2013: 109).

Türkiye’de Susurluk kazasından sonra derin devletin varlığı ile ilgili haberlerin basın yayın organlarında açık bir şekilde yer almaya başladığı görülmektedir (Çolak, 2018: 680). ABD de Başkan John F. Kennedy’nin suikasta kurban gitmesinde derin devletin etkisinin olduğu dünya kamuoyunda yer almıştır. İki olayda ülkelerin kanuni düzenlemelerinde eksiklikler ve açıklar olmasının, derin devlet oluşumlarının devletin üzerinde güç oluşturmaya başlamasına neden olduğu gözlemlenmektedir (İzmir, 2017: 23; Göç, 2013: 109). Bununla birlikte, derin devlet diye adlandırılan kuruluşlar, faaliyetlerinde dini ve etnik motifleri kullanarak halkı etkilemeye çalışırlar. Halk üzerinde kanuni olmayan faaliyetleri ile baskı kurmaya çalışılan kuruluşlar tarihi, coğrafi farklılıklardan, dinin toplum üzerindeki etkisinden faydalanırlar (Yılmaz & Alagöz, 2017: 76).

Coğrafi yapı, jeopolitik konum, Türkiye için de ülkelerin çıkarlarının birleştiği bir nokta olmasına neden olmuştur. Fırat, Dicle, Nil ırmaklarının su kaynağına ihtiyacı olan ülkelerin bu bölgelere hâkim olmak için yaptıkları istihbarat çalışmaları, Akdeniz bölgesinin ikliminin ılıman etkisinin, tarım yapmayı, yaşam şartlarını kolaylaştırması gibi nedenler ile bu bölgelere hâkim olmak isteyen ülkelerin sayılarını arttırmıştır (Yılmaz & Alagöz, 2017: 76). Dolayısı ile zengin kaynakları olan, insanların yaşaması için elverişli bölgeler, yoğun askeri mücadelelerin yanı sıra istihbarat faaliyetlerinin de yoğun yapıldığı alanlar olmuşlardır (Özcan, 2001: 23). Ayrıca, derin devlet anlayışının oluşumunda tarihi faktörlerde önemlidir. Derin devletin amaçlarının aynı kalarak tarihi bir süreklilik içinde olduğu görülmektedir. İstihbarat birimlerinin denetlenemeyen faaliyetleri, devletlerin politika oluşturmaları üzerindeki etkilerinin süreklilik arz etmesi tarihte bir süreç olarak devam etmiştir. Derin devlet anlayışında statükoculuk ve muhafazakarlık bulunmaktadır. İstihbarat faaliyetlerinde gizlilik ve ketumluk esastır. İstihbarat bilgi toplama ve değerlendirme sürecinde, stratejik istihbarat faaliyetlerinde hiyerarşik kademelerin görev ve sorumluluklarını yerine getirmeleri istihbarat çalışmasının amacına başarıyla ulaşmasında önemlidir (Özcan, 2001: 22).

Tarihte belli dönemlerde, coğrafi faktörlerin yanı sıra dini öğeler, derin devlet yapılanmasında toplumu yönlendirmek için kullanılan unsurlardan olmuştur. Dini

değerler ile devletin yönetim kademelerinin yetkileri, uygulamalarının sonuçları, birbirlerine benzetilmek suretiyle istihbarat birimlerince, toplumu etkilemek için kullanılabilir. Devlet başkanı, istihbarat görevlileri tarafından topluma ilahi bir gücü temsil ediyormuş gibi lanse edilebilir. İstihbarat birimlerinin faaliyetleri ile toplumda inanç merkezli sınıfsal farklılıklar oluşturulabilmektedir. Dini kavramların nedenlerinin toplum tarafından sorgulanmasının önüne geçilerek devletin faaliyetlerinin de sorgulanmasının önüne geçilebilmektedir (Özdağ, 1991: 173). Kadın ve çocukların zayıflığı kullanılarak, devletin yaptığı destekler halka abartılı bir şekilde anlatılabilir. Halkın devlete müteşekkir kalması sağlanarak, toplumda devlete karşı vicdani bir sorumluluk yüklenir. Tüm bunlar istihbarat birimlerinin toplumun dini öğelerini çerçeveleme politikası gözetip yaptığı çalışmalar ile olabilmektedir (Göç, 2013: 87-88; Güler, 2018: 201-205). Öte yandan, Türk istihbarat teşkilatı yapılanmasından kaynaklanan yetkiler ve denetime tabi olmayan faaliyetlerinden dolayı, yaptırım gücünü toplum üzerinde kullanmıştır. Türk iç ve dış politikasını etkileyen başlıca sorunlar bulunmaktadır. Bu sorun alanları; Komünizm, Kürtçülük, Türkçülük ve İrtica faaliyetleri başlıkları altında toplanabilmektedir (Yılmaz & Alagöz, 2017: 285). Türkiye kuruluşundan bugüne kadar bu alanlar çerçevesindeki sorunlar ile mücadele etmiştir. İstihbarat Teşkilatı başlıca bu sorunlar etrafında çalışmalarını yoğunlaştırmıştır. Bu problemlerde, derin devlet ya da devletin gizli gücü diye adlandırabilen oluşumların kaynak bulabileceği alanlar olmuştur (Över, 2022: 68-69).

İstihbarat Faaliyetlerinin Denetlenmesi

İstihbarat faaliyetlerinin denetlenmesinde iç denetim ve dışardan gözetim olmak üzere iki temel unsur bulunmaktadır. Bu unsurlar hakkında bilgi vermek gerekirse;

- İç Denetim: Kaynakların etkili ve ekonomik kullanılıp kullanılmadığı, faaliyetlerin kanunlara uygun olarak yerine getirilip getirilmediğinin denetleme şeklidir. MİT kendi teşkilatı içindeki personelin özlük haklarının korunmasına yönelik tedbir aldığı gibi gerektiği durumlarda çalışanların faaliyetlerinde suç teşkil edecek konularda çalışanlarına disiplin cezası verip ilgili tahkikatları MİT başkanının izni ile yapabilir. MİT Başkanı hakkında ise Cumhurbaşkanı'nın izni ile soruşturma açılabilir (Acar, 2015: 44-45).
- Dışardan Gözetim: İstihbarat görevlilerinin yaptıkları faaliyetlerden dolayı sorumlulukları vardır. İstihbarat servislerinin de faaliyetlerinden dolayı hesap verilebilirliği bulunmaktadır. Herhangi bir kademedeki eksik veya yanlış alanlarda çalışma yapılması bütün bir süreci etkileyebilmektedir. MİT personelinin, görevinin ifası sırasında işlediği suçlardan Ağır Ceza Mahkemesinin görevine giren konularda soruşturma açılması Cumhurbaşkanı'nın iznine bağlıdır (Devlet İstihbarat Hizmetleri ve Milli İstihbarat Kanunu, 1983: madde 26).

MİT, kamu kuruluşlarının dahil edildiği tüm denetim mekanizmaları içindedir. 2014 yılında yapılan Anayasa değişikliği ve 6532 Sayılı Kanun ile MİT'in ilk TBMM tarafından denetlenebilmesi sağlanmıştır. Demokratik ülkelerde mevcut olan bu düzenleme, kanunlarımıza dahil edilmiştir (MİT, 2022). Aynı zamanda MİT'in elinde bulunan belge ve bilgilerin, MİT Başkanı'nın kuracağı bir komisyon tarafından kamuoyu ile paylaşılabilmesi sağlanmıştır. Yapılması muhtemel çalışmalarda kaynak olarak MİT'e ait evrakların kullanılabilmesi, toplumda bilinen bazı yanlış bilgilerin doğrusunun öğrenilmesine katkı sağlayacaktır (Baştürk, 2018: 32).

Sonuç

Tarihi süreçlerde devletlerin farklı alanlarda gelişmeler göstererek, modern devlet ve ulus olma yolunda ilerledikleri görülmektedir. Teknoloji alanındaki gelişimleri ile diğer devletlerden ilerde olan devletler, ülkeler üzerinde hegemonya kurabilecek düzeye gelmektedir. Askeri güç, ekonomik ilerleme ülkelerin uluslararası alanlarda gözlemlenebilen faaliyetleridir. Ancak devletler tüm bu gelişimleri sağlar iken iç ve dış kaynaklardan gelebilecek tehlikelere karşı kendilerini savunabilmelidir. Savunma yöntemlerinin temelinde istihbarat faaliyetlerinin başarılı bir şekilde yerine getirilmesi yer almaktadır. İstihbarat faaliyetlerinde ulusal ve uluslararası alanlarda başarılı olan ülkeler, askeri, ekonomik ve teknolojik alanlarda da ilerleme kaydedebilmektedir. Değişen dünya şartlarında istihbarat faaliyetlerinin de çalışma alanları farklılaşmıştır. İstihbarat çalışmalarının farklı alanlarda yapılması, istihbarat faaliyetlerinin de denetlenmesini zorlaştırmıştır. Kurumlarda, istihbarat konularına göre çalışmaların yapılmaması ve istihbarat çalışmalarının tek elden takip edilmesi demokrasinin gereklerinin yerine getirilmesini engellemektedir. Ülke içinde istihbarat birimleri arasında rekabet oluşturulabilir, birimlerin bölünmesi çalışmalarını ve denetimlerini kolaylaştırabilir.

Bilginin toplanması ve yorumlanması gerektiğinde operasyon yapılması hususlarının, tek bir birim tarafından yerine getirilmesi şahsi kararların alınmasına neden olabilmektedir. Bununla birlikte, ulusal ve uluslararası alanlarda kanuni düzenlemelerin yapılması denetimsizliğin sebep olduğu derin devlet anlayışının ortadan kalmasına katkı sağlayacaktır. Hiyerarşi azaltıldığında istihbarat personelinin bağımsız davranması ve karar alması engellenebilecektir. İstihbarat birimlerinde merkezîyetçilikten uzak, çalışılan konuların kurumlara paylaştırılması ile hızlı ve çeşitli konularda konusunda uzman personel tarafından doğru kararların alınması sağlanacaktır. Sonuç itibarıyla gelişmiş ülkelerde, halk demokratik bir sosyal yaşam sürdürebilmektedir. Sosyal yaşamdaki istikrarın sağlanması ülkenin istihbarat ve istihbarata karşı koyma faaliyetlerinin başarılı bir şekilde devam ettirilmesine bağlıdır. Ülkeler kanuni düzenlemeleri ile istihbarat faaliyetlerinde de hukukun üstünlüğünü sağlamış olacaklardır. Devletin her biriminin ulusal ve uluslararası alanlardaki hukuk kurallarına uyması halkın devlete olan güvenini ve bağlılığını arttıracaktır.

Kaynakça

- Acar, Ü. (2015). Türk İstihbaratında Yapısal Sorunlar. S. Yılmaz (Ed.), İstihbarat Dünyası içinde (s. 44-45). Ankara: Kripto Basım Yayım Dağıtım.
- Acar, Ü. (2019). Yönlendirici Güç: İstihbarat Servisleri, Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırma Dergisi, 3(2), 103-134.
- Akçiçek, E. (2022). "Atatürk'ün İsmi", <https://isteaturk.com/g/icerik/Ataturk-un-Ismi/850> , Erişim Tarihi: (28.09.2022).
- Akman, M. K. (2019). Bilgi Sosyolojisi Açısından İstihbarat Kaynaklarının Tasnifi ve Değerlendirilmesi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 10(1), 24-42.
- Ataç, K. K., (2019). "İstihbarat, Casusluk, Karşı Casusluk, Örtülü Operasyonlar ve Güvenlik", https://www.researchgate.net/publication/337669602_Istihbarat_Casusluk_Karsi_Casusluk_Ortulu_Operasyonlar_ve_Guvenlik , Erişim Tarihi: (29.09.2022).

- Atatürk, M. K. (2018). Nutuk (Haz. Y. Yavuz), İstanbul: Akis Kitap.
- Aydın, M. (1990). Milli Mücadele Yıllarında TBMM Lehine İstanbul'da Faaliyet Gösteren Gizli Bir Gurup: Zabitan Grubu (27 Ekim 1920-20 Eylül 1921), OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, 1(1), 11-27.
- Aydın, A. (2020). "Dünyadaki 16 Üst Düzey İstihbarat Teşkilatı", <https://www.stratejikortak.com/2020/03/dunyadaki-istihbarat-teskilatlari.html#:~:text=Genellikle%20MI6%20olarak%20bilinen%20%C4%B0ngiliz,d%C3%BCnyan%C4%B1n%20en%20eski%20istihbarat%20te%C5%9Fkilat%C4%B1d%C4%B1r> , Erişim Tarihi: (30.03.2020).
- Baştürk, Ö. Ö. (2018). "Milli İstihbarat Teşkilatı'na Ait Bilgi, Belge ve Kimliklere Karşı İşlenen Suçlar", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Berksoy, B. (2013). Türkiye'de Ordu, Polis ve İstihbarat Teşkilatları: Yakın Dönem Gelişmeler ve Reform İhtiyaçları, İstanbul: TESEV Yayınları.
- Çağlak, A. (2021). Türk İstihbaratının Modern İstihbarata Geçiş Sürecindeki Uygulamaların Türkiye'de Demokrasinin Gelişimine Katkıları, Atatürk Yolu Dergisi, 68, 259-282.
- Çolak, A. Ö. (2018). İşgal Edilmiş Devlet: Modern Devletin İkili Yapısı Üzerine Kavramsal Bir Bakış, OPUS-Uluslararası Toplum Araştırma Dergisi, 8(14), 677-703.
- Devlet İstihbarat Hizmetleri ve Milli İstihbarat Teşkilat Kanunu (1983). T.C. Resmî Gazete, 18210, 1.11.1983. <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2937.pdf>, Erişim Tarihi: (29.09.2022).
- Doğan, Y. (2018). "Ulusal Refahın Sağlanmasında ve Korunmasında Ekonomik İstihbaratın Rolü", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Doğan, Ü. (2019). Kurtuluş Savaşında Atatürk'ün İstihbarat Faaliyetleri: Milli Ajanlarımız (6.Baskı), Ankara: Kripto Basın Yayın.
- Durmuş, M. (2006). "Özel Hayatın Korunması Hakkı Bu Çerçeve de İstihbarat Faaliyetleri", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Eroğlu, H. (2003). Klasik Dönemde Osmanlı Devleti'nin İstihbarat Stratejileri, Tarih Araştırmaları Dergisi, 22(34), 11-33.
- Ertekin, B. A. (2017). Batı Dünyasında Açık İstihbarat, Açık Diplomasiye Karşı, Balkan Sosyal Bilimler Dergisi, 6(12), 13-35.
- Galeotti, M., (2019). "Rus İstihbarat Operasyonlarının Hedefleri Değil Ama Taktikleri Değişiyor", <https://www.nato.int/docu/review/tr/articles/2019/04/26/rus-istihbarat-operasyonlarinin-hedefleri-degil-ama-taktikleri-degisiyor/index.html> , Erişim Tarihi: (29.09.2022).
- Göç, E., (2013). Türk İstihbaratının Tarihsel Gelişimi, Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 3(2), 85-111.

- Gör, E. (2018). "II. Abdulhamit Döneminde Osmanlı İstihbarat Ağı (1876-1909)", Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gül, Z. (2014). "İstihbarat Çeşitleri ve Stratejik İstihbarat", (Ed.) F. M. Harmancı; M. Gözübenli ve C. Zengin, Güvenlik Sektöründe Temel Stratejiler içinde (s.83-98). Ankara: Nobel Yayınevi.
- Gül, M. (2015). Kuruluşundan 21. Yüzyıla: 1990'larda NATO'da Devamlılık ve Dönüşüm, Akademik İncelemeler Dergisi, 10(1), 247-265.
- Güler, R. (2018). Stratejik İletişim: Güvenlik Odaklı Algı Yönetimi Paradigmaları. Ankara: Karakum Yayınevi.
- Gültekin, M. (2018). Türkiye-ABD İlişkilerinin Psikolojisi. İstanbul: Pınar Yayınları.
- Güney, R. (2008). "Osmanlı'nın Son Döneminden Cumhuriyet Dönemine İstihbarat Teşkilatlarının Tarihi Süreçleri ve Polis İstihbarat Tarihi", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Hubar, G. (2022). "Türkiye'nin Bir Dış İstihbarat Servisine İhtiyacı Var", <https://www.indyrturk.com/node/466426/t%C3%BCrki%CC%87yeden-sesler/t%C3%BCrkiyenin-bir-d%C4%B1%C5%9F-istihbarat-servisine-ih-tiyac%C4%B1-var> , Erişim Tarihi: (13.05.2022).
- İlter, E. (2002). Milli İstihbarat Teşkilatı Tarihçesi, Ankara: Mit Basımevi.
- İzmir, B. (2017). Türkiye'de John F. Kennedy Suikastının Yankıları ve Türk Amerikan İlişkilerine Etkileri, Uluslararası Türkoloji Araştırmaları ve İncelemeleri Dergisi, 2(2), 21-36.
- Kavsıracı, O. (2020). İstihbarat Süreci ve İnsan Kaynaklı İstihbaratın Analizi, OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 16(27), 700-719.
- Kayabaşı, K. (2019). Felah Grubu'nun Milli Mücadele'deki Faaliyetleri, Vakanüvis - Uluslararası Tarih Araştırma Dergisi, 4(2), 603-625.
- Koca, H. İ. (2019). Stratejik İstihbarat, Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi, 6(4), 2187-2198.
- Milliyet (2003). "MİT Amblemindeki 6 Simge", <https://www.milliyet.com.tr/gundem/mit-amblesimdeki-6-simge-5137199>, Erişim Tarihi: (15.05.2022).
- MİT (2022). <https://www.mit.gov.tr/index.html>, Erişim Tarihi: (28.09.2022).
- Müezzinoğlu, E. (2016). Millî Mücadele Döneminde İttihatçılar Üzerine Bir Değerlendirme, İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 5(8), 2913-2933.
- Seçkin, O. (2010). "Devlet Güvenliği Kapsamında İstihbarat Alanında Karşılaşılan Sorunlar", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Söylemez, Z. (2019). "Ulusal Güvenlik ve Türk İstihbarat Sistemi", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Karabük: Karabük Üniversitesi Lisans Üstü Eğitim Enstitüsü.

- Şıvgın, H. (1987). Mustafa Kemal'in İlk Savaşı, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, 4(10), 187-196.
- TBMM (2009). Tutanaklar B:55, s. 318, <https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d23/c039/b055/tbmm230390550318.pdf>, Erişim Tarihi:(28.09.2022).
- Tekin, N., (2017), Gizemli Örgütler: Teşkilat-ı Mahsusa İttihat ve Terakki. İstanbul: İlgi Kültür Sanat Yayıncılık.
- Tiryaki, E., & Özdal, B. (2020). Açık Kaynak İstihbaratında Sosyal Medyanın Rolünün Analizi, ARHUSS, 3(2), 267-296.
- Türkmen, Z. (2001). 30 Ekim 1918 Tarihli Mondros Ateşkes Antlaşmasına Göre Türk Ordusunun Kuruluş ve Kadrosuna Bir Bakış, Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, 11(11), 615-632.
- Tzu, S. (2017). Sünzi Bingfa (Savaş Sanatı). (Çev. S. Barış), İstanbul: İndigo Yayınevi.
- Över, V. O. (2022). "Toplumsal Bellekte Kullanılan 'Adaletsizliğin Kürsüsü': Uğur Mumcu Örneği", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özcan, A. (2001). Derin Devlet ve Muhalefet Geleneği. İstanbul: Bakış Kitaplığı.
- Özdağ, Ü. (1991). Ordu-Siyaset İlişkisi: Atatürk-İnönü Dönemleri. Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Özdağ, Ü. (2011). İstihbarat Teorisi (5.Baskı). Ankara: Kripto Yayınları.
- Özdemir, A. B. (2013). Türk İstihbarat Tarihi ve Atatürk, Hukuk Gündemi, (Atatürk Özel Sayısı), 15-17.
- Özer, Y. (2018). Kültürel İstihbarat. Ankara: Karakum Yayınevi.
- Sel, L. (1985). İkinci Dünya Savaşı'nda İstihbarat. Ankara: Genelkurmay Başkanlığı Basımevi.
- Ünver, A. (2018). "Dijital Açık Kaynaklı İstihbarat ve Uluslararası Güvenlik", <https://edam.org.tr/dijital-acik-kaynakli-istihbarat-ve-uluslararasi-guvenlik>, Erişim Tarihi:(29.09.2022).
- Yılmaz, S. (2006). 21. Yüzyılda Güvenlik ve İstihbarat, İstanbul: Alfa Yayınları.
- Yılmaz, S. & Alagöz, İ. (2017). CIA ve Orta Doğu, Ankara: Kripto Yayınevi.